

**МОРАЛЬНО-ОРІЕНТАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ
ПСИХОКОМПЕТИЗАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ТА ЙОГО ЕКСПЛІКАЦІЯ
ДО ПРОФЕСІЇ ПЕРЕКЛАДАЧА**

*Моторна С. Є.,
доктор психологічних наук,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
Большакова М. Г.,
аспірант, асистент
Севастопольський національний технічний університет*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку людства серед проблем, що стоять перед ним, першорядною стає можливість його еволюційного розвитку. Саме рішення цієї задачі є вектором і критерієм дозволу всіх інших. І тут на перший план виходять університети, які були, є і будуть гарантом збереження культурної спадщини всіх поколінь людей, що жили на землі. Саме ВНЗ орієнтують молоде покоління майбутніх випускників на побудову свого життя відповідно до гуманістичних цінностей.

Процес збагачення мислення випускника університету практичним досвідом, професійними та фоновими знаннями, що складають його компетенцію, не дає ефективних результатів, якщо не буде пов'язаний з освоєнням широкого спектру досягнень людської культури, духовних цінностей. Без цього неможливо сформувати у бакалавра, спеціаліста та магістра моральне ставлення до людей, які з ним працюють. Отже, і співвіднести конструктивно створені нові технології з людським фактором. Тому організуючою і спрямовуючою силою стосовно розвитку мислення випускника університету повинна бути, насамперед, його моральна культура.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд ставлення до матеріальної природи і взагалі будь-якого ставлення до світу як відносин морального характеру, тобто ставлення до людини, суспільства, вищих людських цінностей властиві роботам М.О. Бердяєва, Е.П. Блаватської, В.І. Вернадського, М.О. Лоського, В.С. Солов'єва, К.Е. Цюлковського, М.Ф. Федорова, С.Л. Франка та ін. Сучасний вчений Г.В. Залевський вважає, що освіта, що дає духовне здоров'я нації, є ключовою сферою, від якої залежить головне – формування особистості вільної людини. Цю ж думку ми знаходимо в роботах К. Роджерса, К.Г. Юнга, Д. Юма. Про важливість моральної свідомості для становлення особистості пишуть автори Б.С. Братусь, К.М. Еміхо. Дослідники Б.П. Бім-Бад, О.В. Петровський також підкреслюють сутність моральної особистісної орієнтації як орієнтації на актуальні освітні потреби особистості в процесі її конструктивного саморозвитку, самовизначення та самореалізації. Залежність морального розвитку від культурних впливів, умов соціалізації, виховання, навколишнього оточення ми знаходимо у М.І. Шевандріна. Подібної точки зору дотримуються також зарубіжні вчені Л. Колберг, П. Пек, Р. Хейвінхерст. Поняття морально-психологічної готовності до професійної діяльності педагога розглядає Л.В. Кондрашова. Моральний акцент готовності допомагає особистості орієнтуватися в житті і діяльності, встановлювати зв'язок в людському оточенні – вважають Ю.Л. Гаврілов, Л.М. Гура, М.В. Демченко, Л.О. Іванова та ін.

Крім того, існують конкретні розробки з цієї проблеми стосовно галузі вищої освіти. Так, психологізаційну модель особистості випускника вузу з визначальним морально-орієнтаційним компонентом та її експлікацію до професії інженера запропонувала С.Є. Моторна. Разом з тим, становить інтерес розгляд питання розвитку зазначеної моделі з урахуванням специфіки професійної діяльності різних спеціальностей вищої школи.

Все вище сказане і визначило **мету нашої статті** – розгляд морально-орієнтаційного компонента психологізаційної моделі та його експлікації до професії перекладача зі знанням декількох мов.

Виклад основного матеріалу. Моральна культура формується тільки за рахунок всебічної синтезної освіти, знання культури, яка осмислена в широкому контексті розвитку всієї людської цивілізації. Виходячи з теорії систем, можна припускати, що розгляд морально-психологічної підготовки майбутнього випускника ВНЗ як безперервної, у взаємозв'язку всіх ступенів формування, відкриває нові можливості, тому система завжди набуває нові, інтегративні якості, що невластиві її частинам, елементам, які її складають. Морально-психологічна підготовка як системний і цілісний об'єкт являє собою органічну єдність і взаємозв'язок різних видів діяльності студентів, що забезпечують формування компонентів готовності до професійної діяльності, відображених у психологізаційній моделі випускника університету [1]. «У центрі пропонованої моделі розташоване складне особистісне новоутворення, що включає взаємодію когнітивного, потребностно-мотиваційного, морально-орієнтаційного та організаторсько-комунікативного компонентів, яке характеризує прояв особистості в діяльності, та яке є психологічної готовністю особистості до професійної діяльності. Відзначимо, що особистісні якості, які входять до складу психологічної готовності до професійної діяльності, повинні формуватися в умовах спеціально організованої діяльності. Формування психологічної готовності студентів ВНЗ до професійної діяльності, насамперед, її морально-орієнтаційного компонента, можливо при створенні спеціальних педагогічних умов, а саме, актуалізації особистісних переживань у діяльності, навчання моделюванню комунікативних ситуацій у діяльності, розвитку рефлексії особистості в діяльності» [1, с.117].

Таке положення морально-орієнтаційного компонента показує його особливу, провідну, роль в структурі психологічної готовності. Оволодіння людською діяльністю передбачає обов'язкове засвоєння всіх тих засобів, які необхідні для встановлення нормальних суспільних взаємовідносин між людьми. Засвоєння цих засобів веде до розвитку специфічних морально-етичних якостей особистості. Саме морально-орієнтаційний компонент визначає межі допустимості наших потреб і мотивів, а, отже, і наші дії та вчинки; дає напрямок якості нашої творчості, зумовлюючи його як творче, яке створює; в спілкуванні, в організації діяльності, у керівництві людьми як імператив, який встановлює «золоте правило етики»: поступай з іншими так, як ти хочеш, щоб чинили з тобою.

Враховуючи це, можна сформулювати одне з головних завдань освіти – створення педагогічного простору, в якому найкращим чином буде розкриватися духовна сторона особистості. Освіта, даючи духовне здоров'я нації, є ключовою сферою, від якої залежить, яким буде нове покоління людей на нашій планеті. Моральність допомагає особистості в процесі її конструктивного саморозвитку, самовизначення та самореалізації, що здійснюється через встановлення в діяльності діяльнісних зв'язків з іншими людьми. Таким чином, підхід до людини як абсолютної цінності, двигуну еволюції, творцеві самої себе і своєї життєвої позиції змушує по-новому поглянути на сутність професійної освіти, на готовність фахівця до роботи і формування його компетенції.

Існує залежність морального розвитку від культурних впливів, умов соціалізації, виховання і, насамперед, від навколишнього оточення. Для морального розвитку велике значення має наявність совісті особистості. Вона визначається як вираження придбаних моральних уявлень, сильно залежить від ціннісних уявлень, пануючих в культурі. Моральний потенціал характеризує особистість, що володіє соціальними нормами та морально-етичними настановами і

яка вміє реалізовувати ці норми та настановленнями у власній поведінці і діяльності. І, таким чином, передбачає наявність в особистому досвіді суб'єкта широкого спектру поведінкових навичок, що забезпечують соціальну поведінку і хороше пристосування до будь-якого мікросоціального середовища, тобто спрямованість і здатність особистості до встановлення комунікативних зв'язків, і в той же час, активне протистояння антигромадським діям. Це практична діяльність з самовдосконалення, самотворення, самовизначення, духовного зростання людини. Особистісний саморух і особистісне самовдосконалення допомагає визначити взаємодію з світом, головні цінності, якості, які людина, перш за все, хоче бачити в собі, та якості, які вона, в першу чергу, вважає важливими в інших. Внесок у це поняття вносять моральні, естетичні мотиви, а також потреби самовираження, самореалізації. Таким чином, моральні відносини проявляються в діяльності і взаємодії з іншими людьми.

Моральний вектор допомагає особистості орієнтуватися в житті і діяльності, встановлювати зв'язки в людському оточенні. Тому морально-орієнтаційний компонент, який опосередковано виявляється в діяльності в таких характеристиках як спрямованість і здатність до встановлення комунікативних зв'язків та прагнення особистості до самовдосконалення в діяльності, розглядається нами як стрижень її компетенції. Бо головне для особистості не тільки оволодіти якомога більшим обсягом різноманітних знань, умінь і навичок, тобто раціонально-інтелектуальним розвитком, а стати духовно багатою особистістю, оскільки саме духовність є опорою ієрархії цінностей, підставою системи моральних координат. Отже, функція морально-орієнтаційного компонента психологічної готовності до професійної діяльності проявляється у прагненні людини проявити і розкрити себе в діяльності, в пошуку смислів особистого вдосконалення і самовизначення в діяльності. Підкреслюючи роль морально-орієнтаційного компонента в психологічній готовності особистості, слід зазначити, що він виконує функцію соціальної адаптованості, виявляє здатність особистості до свідомого і вільного вибору професії, вирішення проблем діяльності та конфліктних ситуацій як ситуацій особистісного розвитку.

Тому ми можемо відзначити, що в сьогоденному світі значення вищої професійної освіти полягає у формуванні випускника ВНЗ, готового до участі в соціокультурній та професійній діяльності, що має світогляд, цінності, ідеали, громадянську позицію, які визначені законами Всесвіту. Вони відображають його ставлення до навколишнього світу і знаходження себе, свого місця в ньому. На наш погляд, такий випускник оздоровить нашу планету, приведе в систему її господарську діяльність і підніме її до етичних висот.

Розглянемо можливість експлікації психокомпетизаційної моделі С.Є. Моторної [1] в професії перекладача. Раніше під час дослідження ми дійшли висновку, що перекладач може вважатися готовим до професійної діяльності за умови сформованості в нього лінгвокультурологічної компетенції – сукупності умінь, навичок і особистісних якостей, необхідних конкурентоспроможному випускнику ВНЗ. На основі моделі ми виділили складові лінгвокультурологічної компетенції, формування яких, на нашу думку, є першочерговим під час підготовки перекладача до професійної діяльності, та проаналізували можливості їх становлення. Такими складовими є професійна, культурологічна, лідерська і мотиваційна. Ми визначили форми і методи, використання яких у процесі професійної підготовки перекладача допоможе на високому рівні сформувати лінгвокультурологічну компетенцію. Слід відзначити, що ми не виділяємо в окрему складову лінгвокультурологічної компетенції морально-орієнтаційний компонент, наявний у моделі особистості випускника вузу, оскільки вважаємо, що моральна орієнтація повинна лежати в основі компетенції в цілому і простежуватися в кожній її складовій. Тільки при комплексному формуванні моральних якостей може бути досягнута основна мета професійного навчання, визначена на Всесвітній конференції з вищої освіти ЮНЕСКО 2009 р.: «Вища освіта повинна не тільки озброювати нинішнє і прийдешні покоління міцними знаннями, а й сприяти освіті високоморальних громадян, прихильних цілям побудови миру, захисту прав людини і демократичних цінностей» [2, www]. Таким чином, викладач під час навчання повинен сформувати в учня моральність – «здатність діяти, думати і відчувати відповідно до норм моралі, моральних законів» [3, с.521].

Розвиток морального потенціалу особистості випускника вузу має забезпечити готовність до реалізації таких наукових педагогічних принципів, як принципи співробітництва, гуманізму, оптимізму, індивідуально-особистісного ставлення, активності, педагогічного такту та етики. Існують як загальнолюдські норми (переконання, почуття, поведінка, єдність слова й справи тощо), так і норми, більшою мірою актуальні для конкретного професійного середовища. На думку вченої Н.Є. Корольової, компетентними перекладачами стануть тільки ті випускники, які «мають міцний духовно-моральний потенціал, володіють осмисленням ланок творчого процесу, систематизацією якостей творчої особистості, а також розкриттям системи культуротворчих ситуацій» [4, с.7]. Незважаючи на актуальність формування морального потенціалу особистості, в сучасній системі підготовки перекладачів увагу цій проблемі майже не приділяють. Зазвичай використовують традиційні форми і методи навчання, спрямовані на безпосередню передачу знань від педагога учням, в результаті чого формуються знання, вміння та навички за фахом, але не розвивається моральний потенціал особистості. Отже, необхідний пошук нових більш ефективних форм роботи, які допоможуть сформувати особистість майбутнього перекладача. Розглянемо можливості формування морального компонента в контексті формування складових лінгвокультурологічної компетенції.

Ми провели дослідження, яке показало, що формування професійної складової, що характеризується такими показниками, як «володіння іноземною мовою», «глибина фонових знань», «комунікативні здібності», здійснюється найбільш ефективно за умов використання інтенсивного і інтерактивного навчання. Головними методичними прийомами інтенсивного навчання є: читання і переклад тексту викладачем, хороше та індивідуальне повторення частин тексту учнями, розігрування етюдів, вирішення проблемних ситуацій і розумових завдань, участь в іграх і діалогах [5, с.208]. На нашу думку, такі форми роботи сприяють розвитку морального потенціалу особистості, тому що формується особистість залучена до діалогу з оточуючими людьми, співпереживання і співучасть. При цьому ознаки байдужості чи аморальності студентів повинні бути відразу ж відзначені і проаналізовані педагогом. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що процес підготовки здійснюється в умовах постійної взаємодії всіх студентів; студенти і викладач є рівноправними і рівнозначними суб'єктами навчання. Таким чином, під час навчання учень постійно співпрацює з однолітками і викладачем, що вчить його бути терпимим і дотримуватися морально-етичних норм спілкування. Такий досвід допоможе йому в професійній діяльності керуватися морально-етичними нормами при здійсненні як усного, так і письмового перекладу.

Формування культурологічної складової, що вимірюється міжкультурної компетентністю, локалізаційними схильностями і маргіналізаційним потенціалом, також неможливо без розвитку морального потенціалу особистості учня. У роботі перекладача першорядними стають принципи взаємоповаги, інтернаціоналізму та емпатії, що є ознаками міжкультурної компетенції. У своїй діяльності він безпосередньо контактує з великою кількістю представників чужих для нього культур, і від успішності встановлення контакту найчастіше залежить успіх його діяльності. Також актуальна виражена громадянська позиція і патріотизм. Тільки за умов поваги до своєї рідної країни і культури, перекладач

зможе осягнути традиції, норми і принципи культури людей, з якими він працює, і не стати маргіналом в культурному середовищі, в яке він потрапляє на початку своєї професійної діяльності.

Формування лідерської складової лінгвокультурологічної компетенції передбачає розвиток таких якостей особистості, як відповідальність, цілеспрямованість, стресостійкість тощо. Основна мета – виховати лідера, тому що перекладач у своїй діяльності часто стикається з ситуаціями, коли лідерські якості, вміння справлятися з агресією, розробляти кілька проблем одночасно, стійкість, зацікавленість в успіху спільної справи, здатність ставити на інших, гнучкість, цілісність особистісного ідеалу є невід'ємними. Важливою умовою виховання лідера є організація колективної навчальної, суспільно корисної діяльності, особливо таких її видів, де учні поставлені в ситуації безпосереднього прояву турботи про інших, надання допомоги і підтримки, захисту молодшого, слабкого. Такі ситуації можуть випадково виникати в процесі спільної діяльності, а можуть бути передбачені педагогом.

Наш практичний досвід показує, що освітній процес не є результативним при низькій мотивації учнів. Основне значення мають мотивація на успіх професійної діяльності та мотивація до навчання. Зазвичай викладачами формуванню мотивації приділяється достатня увага: під час аудиторних занять використовуються завдання, які зацікавлюють учнів, спонукають їх до саморозвитку і самонавчання. Проте варто відзначити, що необхідно приділяти увагу і природі мотивів. В основі мотивації повинні лежати моральні принципи, тому що вони на відміну від інших норм і правил мислення і поведінки, вкорінюються в психіці і входять у внутрішню структуру особистості як її власні, внутрішні мотиваційні чинники. А, як відомо, внутрішня мотивація є найстійкішою.

Наше дослідження підтвердило, що в навчальному процесі для розвитку морального потенціалу особистості найбільшу ефективність має приклад морального ставлення викладача до студентів і колег. Такий приклад може замінити тривалі бесіди і розповіді про моральність інших людей. Проте, морально-етичне виховання не стає другорядним. Вивчення біографії, творчої діяльності та життєвих принципів відомих особистостей, а також аналіз їх моральних вчинків викликає великий інтерес в учнів, підвищує їх мотивацію і стимулює їх на моральну поведінку і діяльність. Як зазначає М.М.Тешабаєв, «аналіз на уроках проблем добра і зла, гуманізму справжнього і абстрактного, соціальної справедливості і несправедливості вводить учнів у складний світ людських взаємин, вчить розуміти і цінувати ідеї гуманізму, їх загальнолюдський характер» [6, www].

Висновки. Основним завданням професійної підготовки майбутніх перекладачів є формування і розвиток морального потенціалу особистості. Безумовно, моральність починає формуватися в ранньому віці, проте вузи відіграють особливу роль у цьому процесі. Саме у свідомому студентському віці, в результаті використання комплексу методів і форм роботи, спрямованих на розвиток моральності, проявляються і закріплюються гуманістичні погляди на життя, громадянська позиція, приходить усвідомлення необхідності в будь-якій ситуації керуватися морально-етичними нормами. Тільки за умови сформованості цих якостей ми можемо говорити про те, що лінгвокультурологічна компетенція перекладача сформована, а мета професійної підготовки досягнута. Перспективами наших подальших досліджень є впровадження методики формування лінгвокультурологічної компетенції з урахуванням зазначених умов.

Резюме. У статті розглянуто морально-орієнтаційний компонент психоконпетизаційної моделі особистості випускника вузу. Його формування, на думку авторів, є першорядним у професійній підготовці випускника вузу в цілому і перекладача зокрема. Виділено основні моральні якості, необхідні сучасному фахівцю; доведено важливість їх розвитку під час професійної підготовки. Здійснено експлікацію моделі до виділених складових лінгвокультурологічної компетенції: професійної, культурологічної, лідерської та мотиваційної – і проаналізовано можливості розвитку моральності в процесі їх формування. Обґрунтовано вибір методів, форм і засобів навчання, які формують високоморальну особистість випускника. **Ключові слова:** вища освіта, моральність, особистість випускника, перекладач, лінгвокультурологічна компетенція.

Резюме. В статье рассмотрен нравственно-ориентационный компонент психоконпетизационной модели личности выпускника вуза. Его формирование, по мнению авторов, является первостепенным в профессиональной подготовке выпускника вуза в целом и переводчика в частности. Выделены основные нравственные качества, необходимые современному специалисту; доказана важность их развития в ходе профессиональной подготовки. Осуществлена экспликация модели к выделенным составляющим лингвокультурологической компетенции: профессиональной, культурологической, лидерской и мотивационной – и проанализированы возможности развития нравственности в процессе их формирования. Обоснован выбор методов, форм и средств обучения, которые формируют высоконравственную личность выпускника. **Ключевые слова:** высшее образование, нравственность, личность выпускника, переводчик, лингвокультурологическая компетенция.

Summary. In the article the authors consider the moral orientation component of the graduate's personality psychocompetization model. Its formation is paramount in the training of graduates in general and interpreters in particular. The basic moral qualities necessary for modern specialist are described; the importance of their development in the course of training is proved. The model explication to the selected constituents of linguo-cultural competence (professional, cultural, leadership and motivation) is carried; the possibilities of morality development in the process of their formation are analyzed. The choice of methods, forms and means of education, which form a highly moral personality of graduates, is grounded. **Keywords:** Higher education, morality, personality graduate, translator, linguo-cultural competence.

Література

1. Моторная С.Е. Современный научный базис психоконпетизации эволюционной изменчивости высшего образования: монография / С.Е. Моторная. – Севастополь: Вебер, 2009. – 452 с.
2. Коммюнике. Всемирная конференция по высшему образованию 2009 г. Новая динамика развития высшего образования и исследований в целях социальных изменений и развития (ЮНЕСКО, Париж, 5-8 июля 2009 г.). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183277r.pdf>
3. Безрукова В.С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога) / В.С. Безрукова. – Екатеринбург, 2000. – 937 с.
4. Королева Н.Е. Формирование культуросообразных ценностей в процессе образовательной подготовки студентов-переводчиков: дисертация кандидата педагогических наук: 13.00.08 / Н.Е. Королева. – Рязань, 2008. – 195 с.
5. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Уч.пособие для преподавателей и студентов / А.Н. Щукин – М.: Филоматис, 2010. – 480 с.
6. Тешабаев М.М. Формирование основ нравственной культуры личности в образовательном процессе и гуманистическое мировоззрение / М.М.Тешабаев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://credonew.ru/content/view/993/65/>